

Wehli Tünde

A BUDAI KÖNYVFESTÉSZET MÁTYÁS-KORI KEZDETEINEK KÉRDÉSÉHEZ

A magyarországi kódexfestészet történetének egyik kiemelkedő, emlékekben gazdag s nemzetközi összehasonlításban is helytálló periódusa Mátyás király uralkodásának idejére esik. A mintegy három évtizedet átívelő, 1458–1490 közötti korszak könyvfestészete megválaszolandó kérdésekben, megoldandó feladatokban gazdag. A korszak könyvfestészetét a kutatás hagyományosan Mátyás király személyéhez és az uralkodói könyvtár történetét meghatározónak vélt dátumokhoz: Hunyadi Mátyás 1458-as trónra kerüléséhez, Estei Beatrixszal 1476-ban kötött házasságához és végül, a Corvin János trónöröklését deklaráló és a *bibliotheca regia* kialakításának szándékával egybekapcsolt 1485-ös esztendőkhöz köti.¹ Jelen előadásunk célpontja egy általunk 1480 körül kitapinthatónak érzett csomópont megragadása.

Mátyás király uralkodása első éveiben kevés figyelmet szentelt az uralkodói bibliotéka gyarapításának, jellege formálásának. Első kódexei véletlenszerűen kerültek könyvtárába. Ezek többsége, akár a királyi kancelláriai készítésének tekinthető címereslevelek, a közép-európai későgótika szokványos emlékei. Az 1460-as évek közepétől körvonalazódik először valamiféle művészeti tájékozódás. Mátyás király figyelme ekkor Felső-Itália felé fordul. Ippolita Sforzával tervezett házassága okán Felső-Itália, Milánó irányában tájékozódik, majd Estei Beatrixszal kötött házassága és főpapi környezetének iskolázottsága Nápoly, Bologna és Ferrara felé vezetik tekintetét. Erről több 1470-es évek derekán készült korvina tanúskodik.² 1485-től tapasztalható a könyvtár tartalmi és művészeti profilját meghatározó tudatos gyűjtés és orientáció. Mátyás király nagyobb könyvtárakat vásárol és megrendeléseivel szinte kizárólag Firenze, s ezen belül is egy jól körvonalazható művészeti irányzat felé fordul.³ Arra nézve kevés megbízható adat áll rendelkezésünkre, hogy mikor épült ki és hogyan, milyen stílusban alkotott az uralkodói könyvtár igényeit szolgáló budai könyvmásoló- és festőműhely. A király egy 1471-ben kelt levelében említett Blandius miniatör budai tevékenysége ismeretlen, bár felvetődött, hogy ő lenne Mátyás címerfestőinek egyike.⁴ Oláh Miklós információi szerint általában mintegy harminc írnokot és köztük festőt foglalkoztatott a király.⁵ Ehhez az adathoz képest az 1470-es évek végétől kezdődő két évtizedből elenyésző azoknak a mestereknek a száma, akiknek munkássága a királyi udvar közelében feltételezhető. Közülük kettő a könyvpiacra beszerzett kódexeket látta el a király címerével. Egyikük lenne Blandius, aki még néhány címereslevél megfestésére is vállalkozott.⁶

Továbbá hozzájuk kapcsolódik az 1480–1481 táján Budán tartózkodó Francesco Rosselli, akinek itteni műveit sajnos nem ismerjük.⁷ A felsorolt mesterekre vonatkozóan mindössze annyi biztos, hogy ők a korszak firenzei kódexfestészetét képviselték Budán. A királyi könyvtár ma ismert kötetének jellege azt sugallja, hogy Oláh Miklós kissé nagyzolt a budai scriptorok és festők számát illetően, adata még az 1485 utáni évekre sem vonatkozhat, hiszen a királyi könyvtár kötetének többsége ekkor is firenzei készítésű.

A bennünket foglalkoztató korszak egyetlen név szerint, szignált mű jóvoltából ismert kódexfestő Franciscus de Castello Ithalico.⁸ Ő három helyen is bejegyezte nevét Kálmáncsehi Domonkos Breviáriumába (Bp. OSzK Cod. lat. 446). E kötet alapján Franciscus legsajátosabb elemei az arcok, melyek a lágy modellálás ellenére is markánsak. A kontrasztos színhasználatnak köszönhetően művén az emberi alakok, közülük elsősorban a ruhátlan puttók izmosnak tűnnek, lendületes, de kissé merev mozgásúak. A mester lapalji képeinek tájai tág horizontúak, a hegyek, reneszánsz épületek és a fák előtt vagy között a merev emberalakok kissé bizonytalanul mozognak. A lapszél és a kolumnák közti dísz jellemző eleme a különféle díszítményekkel gazdagított gömbfélével megszakított színes lécsík. Kétféle lapszéldísz váltogat. Az egyik fehér vagy színes, finom tollrajzos alapú, melynek jellemző motívuma a levelet felváltó kehelyforma, mely gyakran szár nélküli indát képez. Az indaközöket élénk, világos virágfejek töltik ki, köztük a pontokkal díszített, nagy, gömbölyded fészkek a legkarakterisztikusabbak. A másik lapszél festett vagy aranyozott, néha sűrűn pontozott hátterét akantuszindák mellett kanellúrás, fonatos vázák, gránátalmával teli bőségszaruk, ékszerek is gazdagítják. Ebben a lapszél típusban jelennek meg a jelenetekkel, fűben fekvő állatokkal díszített medaillonok, a puttók és a fantáziaszülte torzlények (pl. 18v, 38v).⁹ Kompozíciói általában itáliai típusúak, de akad köztük északias is. Ilyen a Krisztus feltámadását ábrázoló (f. 180r). Inicialéi gyakran architektonikus elemekből állnak. Gyakori díszítőelemük a gömbölyded fészkek vagy csúcsos, pontokkal díszített virágfej. Tollrajzos inicialéi is gyakran figurákkal, címerrel díszítettek. A művész jellemzője az írásszeretet. Mind a saját, mind a megrendelő nevét több helyen feltünteti, jobbra az ornamentikába rejtve. Az irodalom milánói származási helyéből sejtethető iskolázottsággal számolva mesterünk munkásságát a 15. század közepi és ennél valamivel későbbi milánói Cristoforo de Predishez és a ferrarai Belbello da Paviához köti.¹⁰ A kódex datálását két 1481-ben a budai királyi kancelláriában kelt oklevél, Lindvai Bánffy Miklós adománylevele (Zágráb, Arhiv Hrvatske, Neoregistrata acta fasc. 589, Nr. 43) és Enyingi Török Ambrus címereslevele (Bp. MOL Dl. 50536) segítette.¹¹ A három emlék közötti rokonságból mégsem következik mesterazonosság. Bánffy Miklós adománylevelét egyszerűsége, Enyingi Török Ambrus címereslevelét pedig a foszlány gazdag tagolása, lágy formaadása, az oroszlán puhasága különbözteti meg a Kálmáncsehi Breviárium összevetésre kínáló lapjától (f. 211v).

Hoffmann Edith 1929-ben megjelent *Régi magyar bibliofilek* c. munkájában foglalkozott behatóan Kálmáncsehi Domonkos egy másik, Breviariomot és Missalét tartalmazó kódexével (New York, Pierpont Morgan Library, G 7).¹² A kézirat jelentőségét a gazdag díszítésen túl Hoffmann egyrészt abban látta, hogy a kézirat az első rész végén (f. 203v) a készítés korára vonatkozó 1481-es évszámot tartalmaz. Ez az évszám Hoffmann szerint több nehezen datálható kézirat kronológiai rendbe állításához nyújt segítséget. Másrészt, mivel a kódex díszítése itáliai elemek mellett északi vonásokban is bővelkedik, magyarországi műhelyt feltételez. Hoffmann Edith e műhely munkamódszerére is következtetett e kódex alapján. Arra gondolt, hogy a budai festők az akkor már itt nagy számban létező kódexeken képezték magukat mégpedig úgy, hogy azok lapjainak ornamentikájából és kompozíciói közül válogattak. Például, nyilvánvaló, hogy a kódex második, kvalitásosabb része is előképül szolgált az elsőnek. Hoffmann azt sem zárta ki, hogy mivel 1485 előtt inkább szerény, ornamentális díszítésű, mintsem jelenetekkel díszített kódexek érkeztek Itália felől, kellett a Budán dolgozó illuminátoroknak a német és a közép-európai művészetre is támaszkodni.¹³ Vegyük számba a kódex karakterisztikus elemeit.

A lapszéldíszek többsége egy finom tollrajzos mezőben szétszórt kehelyszerű és karéjos szirmú virágokból, apró bimbókból valamint szakállas aranytallérokából áll. E motívumok gyakran rendeződnek gömbbel és hengertaggal áttört növényi motívumokkal díszített lécc köré (ff. 7r, 225r.). Gyakori díszítőelemei a puttókon kívül az olykor medaillonba foglalt madarak, vaddisznón vagy kecskén lovagoló alakok, a fűben pihenő szarvas, a torzlények között emberfejes maszk, kentaur (7r, 18r, 21r, 111r, 152v, 222r). A repertoár jó része Fra Evangelista da Reggio 1475 körüli ágostonos breviáriumból ismert.¹⁴ A fekvő és nyakát megfeszítő szarvas (f. 7r) Borso d'Este 1455 táján illuminált bibliája Taddeo Crivelli és Giorgio d'Alemagna munkájának tartott lapján jelenik meg.¹⁵ E kör jellemzője a bőségszaru, melynek száját hegyes levelek és gránátalma töltik ki. Ez utóbbi motívum a kódex két részének egy-egy oldalát önállóan kitöltő szegélyévé is válik (ff. 113v, 227v). A két sorba rendezett ötszirmú virágoktól meghatározott fehér alapos lapszéldísz (ff. 219v, 219r) számos 1450-es évektől dolgozó ferrarai illuminátor, például Taddeo Crivelli kedvelte.¹⁶ A kódex néhány lapjának keretdíszje lényegében az eddigiek variánsa. Jellemzője egy visszahajtott szirmú, veseformájú virág (ff. 11v, 3/7r, 18r, 21r, 1r). Ez a típus is ferrarai előzményekre nyúlik vissza, pl. az említett Jacopino da Reggio breviáriumának kedvelt motívuma.¹⁷ A lapszéldíszek között akad egy fehér indás is (f. 104v) és a változatosság kedvéért még egy francia-flamand típusú is (f. 57r). Franciscus de Castello kedvelt lapszéldíszjeinek rokonai is feltűnnek a kódexben. Egyfelől a pontokkal telehintett hátterű, dúsan örvénylő akantuszlevelesek másfelől azok, melyeknek uralkodó elemei a hatalmas, pontozott fészkes virágfejek (f. 165r, 280r). Közvetlenebb rokonaikat Hoffmann a lombard-milánói festőkör emlékei-

ben ismerte fel.¹⁸ Az igényesebb oldalakon most is megjelennek a vázák, a játszadozó puttókkal (ff. 165r, 248r, 276r). Mindkét keretdísz egyéni vonása a kiforduló virágszirmok fémesen kemény, merev formázása.

A kódex festői kétféle iniciálét alkalmaztak. Először is egy a 15. század első negyedében keletkezett gótikus akantuszlevelest, melyet szerény reneszánsz ornamentikával – egy gömb segítségével csatlakozó kehely-formájú levéllel – korszerűsítettek (pl. ff. 13r, 26r és a kalendárium lapjai). Másodsorban az itáliai reneszánsz jellegű iniciálék három típusa is feltűnik a kódexben. Az első reneszánsz levélből, ágból képzett, és rendszerint pontokkal díszített alapon virágfej tölti ki (f. 232r). A második oszlopszerű, olykor középen pánntal tagolt, vagy kihasasodó részén ráhajló levéllel díszített (f. 256r). Ennek variánsa a merev, sűrű, csigaszerűen visszahajló levélű, mely a lapszéldíszből ismert (f. 261r). A harmadik betű toronyszerű elemekből építkezett (f. 222r). Az első és a harmadik típus Felső-Olaszországban, Lombardiában széles körben elterjedt volt, a második egyénibb megoldású. De más motívumokat is alkalmazott e kötet festője. Érdekes például a levelekkel, gránátalmával teli bőségszaru-párokból formált keretdísz (ff. 113v, 227v). Fra Evangelista da Reggio 1470 körüli ferrarai kódexében tűnnek fel Kálmáncsehi kódexének sajátos, két sorban elrendezett visszahajtott szirmú virágai is.¹⁹ E keretdíszek kedvelt díszítőelemei az állatokkal játszó, rajtuk lovagoló puttók, a hatalmas vázák, a medaillonokba foglalt madarak és állatok.

A kódex két nagyobb tartalmi egységét, a Breviáriumot és a Missálét figurális-jelenetes iniciálék díszítik. A két szövegrész képsora csaknem azonos témákat dolgoz fel. Hoffmannak feltűnt, hogy még az itáliai reneszánszot követő iniciálék többségébe északi gótikus jellegű kép került. Azt is megállapította, hogy közülük nem egy, így a Missale kánonképe és az azt körülölelő lapszél medaillonjainak kis passió-jelenetei (f. 217v) E. S. mesternek a korban népszerű metszeteire támaszkodnak.²⁰ Sőt az általa említetteken kívül közéjük tartozik a Vizitáció (f. 165r), a Krisztus megostorozása (f. 219r) és a Szent Péter és Pál apostolok Veronika kendőjével kompozíció (f. 276r) is.²¹ Az itáliai reneszánsz kompozíciók és figuratípusok többsége a második részben gyakori, az elsőben mindössze egy Dávid királyt ábrázoló iniciálé (f. 57r) olaszos. Hoffmann feltételezte, hogy ez a kettősség abból adódik, hogy a festőknek nem állt rendelkezésükre megfelelő mennyiségű vallási tárgyú itáliai reneszánsz mintakép.²² Ez a vélemény csak részben fogadható el. Egyrészt, mert például Kálmáncsehi Breviáriuma bővelkedik ilyen képekben, és a Breviárium Missale-részének festője is ismert ilyeneket. E kérdéssel kapcsolatban egyfelől feltételezzük, hogy a breviáriumi rész festője felkészültségénél, képességénél fogva leginkább apróbb reneszánsz részletekkel átszótt gótikus képek készítésére volt alkalmas.

Motívumkincs és stílus szempontjából sok közös vonást fedezhetünk fel a new yorki kódex és a prépost harmadik kódexe, a zágrábi Missale (Rizni-

ca zagrebačka katedrale, RK 355) között. Nem csak a lapszéli ornamentika motívumkincse közötti rokonság tűnik szembe, hanem pl. a figurális iniciálék stílárís kettőssége (ff. 7r, 16r, 190v) is.²³ A röviden felvázolt összefüggésekből arra következtethetünk, hogy a két kódex egyazon műhely egy időben dolgozó, többé-kevésbé azonos kezeinek produkciója.

Kálmáncsehi negyedik ismert kódexe egy párizsi imakönyv (Párizs, Bibliothèque Nationale, NAL 3119), melyben 1492-es évszám olvasható. Felmerült, hogy ez a kódex, legalábbis részben, Franciscus de Castello munkája lenne. Ennek ellentmondani látszik az a tény, hogy a közepes képességű mester aligha lehetett képes olyan mértékben eltávolodni korábbi stílusától, amint ez érzékelhető. Azon kívül feltehetően ebbe a munkába is bejegyezte volna a nevét, ahogyan a másikon tette. Franciscus közreműködése helyett valószínű helyesebbnek látszik frissebb lombardiai, ferrarai impulzusra gondolni. Még a 15. század 90-es éveiben is különböző előképek alapján dolgozó mesterek alkothattak Budán, mert ebben a kódexben kétféle stílus találkozik. A milánói-ferrarai mellett azonban már a firenzei Philostratus-korvina (Budapest, OSzK Cod. lat. 417) hatása érvényesül.²⁴ Az eddigi szakirodalom a korábban említett két oklevél mellett néhány korvinán is igyekezett kimutatni Franciscus de Castello hatását. Így az Aristeseon (München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. lat. 627)²⁵ a Trapezuntiuson (Bp. OSzK Cod. lat. 281)²⁶, Tolhopff Stellariumán (Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, 84.1.Aug. fol.).²⁷ Ezek a szerényebben díszített korvinák közé tartoznak. A Kálmáncsehi kódexekkel rokon, illetve azokkal kapcsolatban álló kéziratok többsége a korszak főpapjai számára készült.

A Filipecz Pontificale (Esztergom, Érseki Simor Könyvtár, jelz. 2-36-4/7864) címlapjának keretdíszje (f. 8r) a korábbi irodalom máig elfogadható megállapítása szerint négy korvináéval rokon. Mégpedig a Trapezuntius- (f. 1r), a Ptolemaeus- (Bécs, ÖNB Cod. lat. 24 f. 1r), Római Missale (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Ottob. 110) és a Tolhopff-kötetékével (f. 1r).²⁸ A keretdísz felépítése és motívumkincse elég szorosan fűzi egymáshoz a négy kódexet, ugyanakkor Franciscus keretdíszjeihez nem állnak igazán közel.

Filipecz János Pontificaléját számos főpapi szertartásnak szentelt iniciálé díszíti. Az iniciálék ornamentikájában és kompozícióiban gótikus és reneszánsz jellegű egyformán akad.²⁹ Mivel Tolhopff Stellariumát 1480-ban írta, a Mátyásnak készült példány is ez idő körüli lehet.³⁰ Így nem alaptalan Filipecz vele rokon kötetét a nyolcadik évtized elejére keltezni.

Tulajdonoscímer bizonyítja, hogy Kálmáncsehi Domonkos zágrábi kódexe – talán ajándékképpen – Thúz Osvát zágrábi püspök tulajdonába került. Thúz Osvát számára más könyvek is készülhettek. Legalábbis erről tanúskodik egy befejezetlen Missale (Zágráb, Egyetemi Könyvtár, R. 10).³¹ E kódex iniciáléinak elkészítésekor is E. S. mester metszetei töltötték be az előkép szerepét. Nem kizárható, hogy a kódex díszítése Kálmáncsehi new yorki kéziratához hasonló stílusban készült.

Váradai Péternek ma ismert könyveiből kettő illik témánkba. Egy *Decretales* (Gregorius IX. papa: *Decretales. Cum apparatu Bernardi Parmensis. Ed. Franciscus Molinensis. Venezia, N. Jenson, 1479. CIH 1489, Bp. EK Inc. 65*), és egy *Nicolaus de Lyra Postilla*-kötet (Nürnberg, A. Koberger, HC +10369, Kolozsvár, Román Népköztársaság Akadémiája Kolozsvári Könyvtára, Inc. 82. A. 11).³² Az első kötet lapszéleinek kehely-formájú levelekből alkotott indája és szerény virágai ismét Kálmáncsehi new yorki kódexének és Bánffy Miklós adománylevelének dekorációját idézik. Az iniciálék reneszánsz elemekből építkeznek, a kis képek díszítésében a gótika és a reneszánsz egyaránt szerephez jutott. A kolozsvári kódex virágfejei is Kálmáncsehi előbb említett kódexében gyakoriak. Az alábbiakban röviden ismertetjük az általunk még a Kálmáncsehi-kódexek körébe tartozó jelentéktelenebb, illetve kevésbé díszített köteteket, töredékeket. Ezek a következők: Nagylaki István bácsi és fehérvári kanonok *Breviariuma* (Bp. OSzK Cod. lat. 343). A szerényen díszített könyvet már Hoffmann Edith is Kálmáncsehi kódexeihez kötötte.³³ Apáti Lukács kódexének egy lapja (Pozsony, Múzeum Hlavného Mesta, Cod. Fragm. EC lad. 2/40),³⁴ és egy *Missale M*-betűt megőrzött darabkája (Győr, Egyházmegyei Könyvtár, az őrzőkönyv jelzete R. 2. 28. jelenlegi jelzete: Fragm. 173).³⁵

Az eddig tárgyalt 1480–1490 között készült kódexek tulajdonosai általában a klérus felső rétegének képviselői. Könyveik többsége liturgikus tárgyú. Ismerkedjünk meg egy kissé a possessorokkal. Kálmáncsehi Bécsben tanult. Egyházi pályája mellett diplomáciai küldetést is vállalt, útjai általában a szomszédos országokba vezettek. Mátyás halála után a cseh-párt híveként, II. Ulászló trónigényét támogatta. Baráti szálak fűzték őt Filipecz Jánoshoz, Thúz Osváthoz, Váradai Péterhez és Vitéz Jánoshoz. A morva származású Filipecz neve a prágai egyetem matriculájában szerepel. Előbb Corvin János trónigényét támogatta, majd II. Ulászló mellé állt. Mély vallásosságát bizonyítja, hogy püspöki székét elhagyva ferences kolostorba vonult.³⁶ Thúz egyéniségéről keveset tudunk. Váradai Péter bolognai tanultságú humanista, aki többek között Janus Pannonius szétszóródott munkáinak összegyűjtésével foglalkozik.

A kéziratok elemzése azt sugallja, hogy a Kálmáncsehi Domonkos és baráti köre, valamint a korszak főpapjai megrendelésére készült kódexek jellege nem feltétlen a rendelkezésre álló illuminátorok képzettségében lel magyarázatot, hanem esetleg egy középkorisan vallásos, és az itáliai reneszánszból is inkább a szigorúbbat, mértéktartóbbat befogadó, és bizonyos mértékig az attól távolságot tartó, nemzetibb elkötelezettségű megrendelői kör igényeinek felelt meg. Talán ezzel magyarázható az először 1480 táján feltűnő stílus Mátyás 1485 körüli orientációját figyelmen kívül hagyó 1490 utáni újabb impulzusokat is befogadó felvirágzása. Ebben a periódusban a budai stílus meghatározó egyénisége Giovanni Cattaneo di Mediolano, aki 1482 táján indul útra Ferrarából.³⁷ Számunkra úgy tűnik, hogy az uralkodói udvar könyvvásárlásai, és az általa foglalkoztatott kó-

dexfestők művészete kevésbé befolyásolta a korabeli megrendelők többségét kitevő főpapok ízlését. A Pannonia Regia című kiállítás 1994-ben kiadott katalógusában fogalmaztuk meg először azt a nézetünket, hogy az 1480-as évek elején dolgozott Magyarországon egy olyan festőcsoport, amely a lombardiai-milánói stílust hozta el Magyarországra, Budára. Ennek a festőcsoportnak lehetett egyik tagja Cristoforo de Predis, s szignatúrája alapján volt miniátora Franciscus de Castello Ithalico de Mediolano, aki az 1480-as évek elején Kálmáncsehi Domonkos székesfehérvári prépostnak dolgozott.³⁸ Franciscusnak az udvari könyvtár számára készült kódexei jelenleg ismeretlenek. A királyi könyvtár arculatának formálásában ez az irányzat csak Mátyás király halála után, a budai könyvfestészet utolsó periódusát meghatározó 1490 körüli években, a Cassianus-korvina (Párizs, Bibliothèque Nationale, ms. lat. 2129) kitűnő festőjének köszönhetően játszott meghatározó szerepet.

Összegezőképpen: feltételezzük, hogy a tárgyalt főpapi kódexek nem a budai királyi udvarban, hanem valamelyik egyházi méltóságviselő – pl. a székesfehérvári prépost – környezetében működő műhelyben készültek. Ez a milánói-ferrarai stíluselemekben gazdag műhely bizonyos megújulások árán volt képes túlélni a Mátyás király által előnyben részesített Attavante, Cherico és társaik által képviselt irányzatot, és határozta meg a Mátyás- majd Jagello-kori magyarországi könyvfestészet jellegét.

JEGYZETEK

¹ Az első két periódus utolsó képviselője: BERKOVITS I.: Magyar kódexek. Bp. 1975. 59., A harmadik politikai hátterét MAROSI E. világította meg: Mátyás király és korának művészete. A mecénás neveltetése. AH XXXI. 1993. 27 skk.

² HOFFMANN E.: Régi magyar bibliofelek. Bp. 1929. 76.

³ Francesco Sasseti és Galeotto Manfredi könyvtár megvásárlása, HOFFMANN 1929. 75., 76 skk. MIKÓ Á.: Bibliotheca Corvina – Bibliotheca Augusta. In: Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon. Katalógus. Szerk. MIKÓ Á., TAKÁCS I., Bp. 1994. 404 skk.

⁴ BALOGH J.: Művészet Mátyás király udvarában. I. Bp. 1966. 529.

⁵ OLÁH M.: Hungária. Bp. 1985. 26.

⁶ HOFFMANN 1929. 82 skk.

⁷ BALOGH 1966. 544.

⁸ Magyarországi pályafutásának rekonstrukciója: HOFFMANN 1929. 116 sk.: magyarországi eredetűnek véli, az 1489. júli-

us 28-án megajándékozott három zenggi család egyikéhez, a De Castellino et de Mediolano családhoz köti, noha személy szerint ő sem ebben, sem a II. Ulászló-kori újabb nemesi levélben nem szerepel. A mester budai tevékenységéhez visszatér: HOFFMANN E.: Franciscus de Castello Ithalico de Mediolano és szerepe a budai könyvfestő műhelyben. MM 9. 1933. 42 skk.

⁹ Képeket ld. BERKOVITS 1975. 29–31. kép, XXIV–XXXI. tábla., Pannonia regia 413 skk.

¹⁰ HOFFMANN 1929. 29 sk., Kódexek a középkori Magyarországon Katalógus. Szerk. SZELESTEI NAGY L. Bp. 1985. 139 sz. (Zentai) Pannonia regia IX–5. (Mikó)

¹¹ Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn. Katalógus. Wien, 1982. 428 skk., Kat. Nr. 414, 415.

¹² HOFFMANN 1929. 111 skk. Ez úton megköszönöm Boreczky Annának, hogy a kó-

- dextről készítettett mikrofilm-másolatát rendelkezésemre bocsátotta.
- ¹³ HOFFMANN 1929. 115 sk., HOFFMANN 1933. 43.
- ¹⁴ Fra Evangelista da Reggiohoz: ALEXANDER J. J. G. – De la MARE, A.: Italian Manuscripts in the Library of Major J. R. Abbey. New York – Washington, 1969. 137 skk. Pl. LXIII, LXXII.
- ¹⁵ SALMI, M.: La miniatura italiana. Milano, 1956. Tav. LI.: Modena, Biblioteca Estense, ms. V. G. 12. vol. I. f. 216v.
- ¹⁶ Ágostonos breviarium, New York, Library of Major J. R. Abbey. No 7209, f. 7r. ALEXANDER – De la MARE 1969. 137 skk. Pl. LXII., Modena, Biblioteca Estense, ms. V. G. 12=Lat. 429 vol. I. f. 280r.; SALMI, M.: Pittura e miniatura a Ferrara nel primo Rinascimento. Milano, 1961. VII. tábla.
- ¹⁷ Ld. a 16. sz. jegyzetben.
- ¹⁸ HOFFMANN 1929. 111.
- ¹⁹ Ld. a 16. sz. jegyzetben.
- ²⁰ HOFFMANN 1929. 113 sk.
- ²¹ APPUHN, H.: Meister E. S. Alle 320 Kupferstiche. Dortmund, 1989. L 40 II. 39. kép, L 190 177. kép, L. 17 23. kép.
- ²² HOFFMANN 1929. 114.
- ²³ KNEWALD K.: Kálmáncsehi Domonkos zágrábi misekönyve. MKSz 61. 1943. 1 skk., BADURINA, A. – STELÉ, F. – MOŠIN, V. – JANC, Z. – MIHALOVIĆ, M.: Miniatura. Beograd–Zagreb–Mostar, 1983. 59. kép., ld. ff. 136v, 137r. MAGIF, V.: Metropolitana Riznica Zagrebačke katedrale. Zagreb, 1983. 17-K., 88. kép.
- ²⁴ f. 28r.: Manuscrits à peintures offerts à la Bibliothèque Nationale par le comte Guy de Boisronvray. Paris, 1961. 127 sk. No 26. Pl. 83., és Schallaburg Katalógus: Nr. 418. f. 42v: 432.
- ²⁵ HOFFMANN 1929. 114., BALOGH 1966. 532.
- ²⁶ HOFFMANN 1929. 85., BALOGH 1966. 532.
- ²⁷ HOFFMANN 1929. 86., BALOGH 1966. 532.
- ²⁸ A kérdésről a régebbi irodalom jelzésével: Pannonia regia, IX-6. képét ld. uo. A másik három kódex címlapjának reprodukciója: CSAPODINÉ GARDONYI K.: Biblioteca Corviniana, Bp. 1990. XXVI., CXC., CCXXVI t.
- ²⁹ Ld. ff.1r, 10v, Pannonia regia IX-6 képei, 420 sk.
- ³⁰ HOFFMANN 1929. 121. Jómagam a kódexet nem láttam, reprodukció közvetítésével se tanulmányozhattam.
- ³¹ HOFFMANN 1929. 86.
- ³² WEHLI T.: Megjegyzések Váradai Péter Decretálisának kifejtéséhez. MKSz 101. 1985. 280 skk., JAKÓ Zs.: Váradai Péter könyvtárának töredéke Kolozsvárott. MKSz 74. 1956. 346.
- ³³ HOFFMANN 1929. 131.
- ³⁴ SOPKO, J.: Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenský knižniciach. Bratislava, 1986. c. 490., 33. tábla., WEHLI T.: Franciscus de Castello Ithallico Budán. In: Pannonia Regia 412.
- ³⁵ Pannonia Regia IX-8, és Mittelalterliche lateinische Handschriftenfragmente in Győr. Hrsg. VIZKELETY, A.: Fragmenta et codices in bibliothecis Hungariae III. Bp. 1998. No 173. Abb. 31.
- ³⁶ Avicenna ósnyomatványa, melyet még magyarországi tartózkodása idején szerezhetett (Drezda, Sächsische Landesbibliothek, Ink. 3320. Velence 1484) díszítése is északi gótikus jelegű. Róla és könyveiről: CSAPODI Cs.: Filipec (Pruisz) János nagyváradi és olmtützi püspök könyvei. MKSz 85. 1967. 243 skk. és uő, Die erhaltene gebliebenen Bücher des Johann Filipec (Pruis) Bischof von Grosswardein (um 1431–1509). Gutenberg Jb. 1975. 338 sk.
- ³⁷ BERKOVITS I.: La miniatura nella corte di Mattia Corvino. Bp. 1941.
- ³⁸ In: Pannonia regia 411 skk.